

<https://helda.helsinki.fi>

Ryssar och estländare i finlandssvensk press : de berövar oss, tjänar oss och behöver vår hjälp

Haavisto, Camilla

2005

Haavisto , C 2005 , ' Ryssar och estländare i finlandssvensk press : de berövar oss, tjänar
oss och behöver vår hjälp ' , Nordicom-information , vol. 27 , nr. 4 , s. 55-66 .

<http://hdl.handle.net/10138/232912>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Ryssar och estländare i finlandssvensk dagspress

De berövar oss, tjänar oss och behöver vår hjälp

CAMILLA HAAVISTO

I historiskt perspektiv har den finländska mediediskursen präglats av en fiendebild där Ryssland, och senare Sovjetunionen, framstod som ett hot mot oss, vår nation och vår välfärd. (Immonen 1987, Luostarinen 1986.) Under det senaste årtiondet har det kalla krigets slut och olika globaliseringsprocesser, såsom EU:s utvidgning österut, skapat en förändrad världsordning och en ny kontext för identitetskonstruktion och mediepresentationer att verka inom. Ändå hävdar forskning (t.ex. Raittila 2004, Vehmas 2005) att den finländska mediebildens av ryssar och estländare fortfarande är övervägande negativ.

En ensidig och ibland förvrängd rapportering är inte något som enbart drabbar de ovan nämnda minoritetsgrupperna i Finland. I forskning inom området för etnicitet och medier (t.ex. van Dijk 2000, Petersson & Hellström 2004) poängteras det hur medierna med stereotypa, polariserande och förenklande diskurser skapar *den andra* då de rapporterar om invandrare, flyktingar och etniska minoriteter. *Den andra* blir inte citerad i medietexter, *den andra* får inte fungera som expert och *den andra* figurerar ofta i samband med artiklar som handlar om negativa händelser och fenomen. I värsta fall kan tidningarna med sin förvrängda rapportering bidra till skapandet av strukturell rasism och så kallad nyrasism¹ (van Dijk 2000: 34).

Jag inleder med ett exempel.

Den 8 augusti år 2001 publicerar dagstidningen *Hufvudstadsbladet* ett reportage med rubriken "*Ryssar langar åt minderåriga*". Artikelns handlar om hur ett tiotal försäljare vid Kampens tunnelbanesta-

tion i Helsingfors säljer så kallad smuggelsprit. Reportaget om "*tråkarna*"² berättar belevat om kommersen där "*allt står till buds och för vem som helst*". Ett rykte som härstammar från en anonym busschaufför säger att de ryska försäljarna förutom sprit även erbjuder "*andra tjänster*". Att det syftas på sexuella tjänster är underförstått.

Reportaget och den tillhörande paradpuffen med rubriken "*Ryskt 'Alko' vid Kampen*" är inte direkt rasistiska. Det påstås till exempel inte att alla ryssar skulle vara prostituerade eller brottsliga. Reportaget utgör ändå ett exempel på hur en utåt sett alldaglig text kan bidra till konstruerandet av en marginaliserad *den andra* genom att konsekvent framhäva aspekter och egenskaper som aktörsgruppen inte har gemensamma med oss. En sådan aspekt av annorlundaskap är nationalitet. I reportaget används adjektivet *rysk* 13 gånger. Det påpekas gång på gång att det handlar om ryska försäljare, att spriten är rysk och att de välklädda herrarna som fyller på lagren är ryska. Men nationalitet är inte den enda faktor som stämplar aktörsgruppen som *dem*, någon som inte tillhör oss. Det här görs även genom att i text härma försäljarnas utländska brytning "*Tubaka? Olu? Vodka?*", utseendemässiga detaljer "... *står med sina kännspaka axelremsväskor*", deras fräckhet "*Handeln försiggår helt öppet. Flaskor och pengar byter ägare mitt på trottoaren*." och deras benägenhet att utnyttja oss ekonomiskt "*Pengarna går oavkortat i ryska fickor*".

I exemplet ovan ses ryssar och estländare som *den andra* som utnyttjar och utsuger oss. Men som vi kommer att se längre fram i artikeln, kan man ibland även skönja en implicit diskurs om *den andra* som *tjänar oss* och som *den andra* som är i behov av humanitär hjälp. Det är dock den förstnämnda som dominerar.

Centret för forskning om etniska relationer och nationalism/CEREN, Institutionen för kommunikationslära, PB 16, FIN-00014 Helsingfors universitet, camilla.haavisto@helsinki.fi

Idén till den här artikeln föddes i samband med ett omfattande projekt där man med kvantitativa metoder kartlagt förekomsten av rasism i finländsk dagspress mellan åren 1999 och 2005⁴. Resultaten från kartläggningen visar att estländare och ryssar är speciellt utsatta i mediediskurserna eftersom deras samband med temat om kriminalitet och prostitution är så starkt. Men vad den breda, kvantitativa kartläggningen inte kan nå är de underliggande diskurserna och ofta implicita betonandet av annorlundaskap.

Den här artikelns målsättning är att fylla luckan genom att mer djupgående belysa *hur* medierna konstruerar olikvärda aktörer i sina diskurser. Det här görs genom att presentera resultaten från en fallstudie⁵ för vilken man tillämpat både kvalitativa (diskursanalys) och kvantitativa (innehållsanalys) metoder. Fallstudien strävar efter att belysa hurdana underliggande diskurser artiklarna innehåller, på vilket sätt diskurserna samverkar sinsemellan och på vilket sätt de samverkar med kvantitativa variabler gällande gruppernas synlighet i den medierade sfären.

Artikeln inleds med en teoretisk diskussion om social identitet och massmediernas roll i konstruktionsprocessen, sedan granskas de konkreta mekanismer med vilka massmedierna konstruerar annorlundaskap och efter det presenteras de empiriska resultaten från fallstudien. Till sist relateras empiriska resultat till den teoretiska ramen.

Instabila identitetsknippen

Konstruktion av identitet är ett komplext system som både är svårt att skildra och analysera. Den vetenskapliga diskussionen är rätt förvirrad på grund av den mångfald av inriktningar, ibland mång- och tvärvetenskapliga, som gett sig in på att konceptualisera identitet och konstruktion av identitet.

Stuart Hall (1999: 21) hävdar att det finns tre olika slags huvuduppfattningar om identitet; den som utgår från det upplysta subjektet, den som utgår från det sociologiska subjektet och den som utgår från det så kallade postmoderna subjektet. Den första är väldigt individualistisk och utgår från att individens intellekt, medvetande och handlingsförmåga utgör ett slags centrum som uppstår vid födseln och följer med individen så gott som oförändrat genom hela livet.

Den andra utgår från att detta centrum inte existerar per se, utan att det får sin betydelse i förhållande till andra som förmedlar betydelser och symboler – den kultur som han eller hon lever i (Ibid: 21-24.) Det här synsättet motsvarar den klassiska

sociologiska definitionen av identitet som en interaktion mellan subjekt och samhälle.

Det tredje synsättet är en utveckling av det andra. Identitet ses inte längre som en enhet, utan som en så kallad identitetsknippa (Kivikuru 2000: 11). Subjektet tar olika identiteter under olika omständigheter och dessa identiteter utgör inte en helhet runt *jaget*. Inom oss finns en mängd sinsemellan motsägelsefulla identiteter och därav varierar vår identifikation ständigt. (Hall 1999: 21-24.)

Forskare har i dag frångått idén om identitet som något enbart subjektivt, men fortfarande uppfattar man ofta etnisk och social identitet (könsidentitet, yrkesidentitet, sexuell identitet) som centerade runt subjektet. I historiskt perspektiv är sanningen dock den motsatta för i traditionella kulturer har subjektet bara haft betydelse som en del av kollektivet. Först i och med uppkomsten av nationella identiteter uppstod tanken om subjektets egenvärde. (Kivikuru 2000: 14 hänvisar till t.ex. Friedman 1994: 33-46.)

I den här artikeln följs synsätt nummer tre. I den fortlöpande processen mellan samhälle och individ konstrueras identiteter som utgörs av såväl psykosociala omständigheter (t.ex. sexuell läggning), cykliska belägenheter (t.ex. ålder, föräldraskap, arbetsaktivitet, hälsa) och strukturella situationer (t.ex. kön och klass, ras). Dessa identiteter är inte statiska utan ändras konstant och kan även vara sinsemellan motstridiga.

Gemensamt för diskussioner om konstruktion av alla de olika slag av identitet är termen *den andra*. För att vi skall kunna konstruera *vår egen*, eller *min egen* identitet, så måste vi konstruera *den andra*, eller *dem* som inte hör till *oss* (Bauman 1997: 53-54).

Vissa forskare definierar termen väldigt vagt; de ser *den andra* som ett obekant sammanhang (unknown context), andra definierar termen väldigt brett; de ser *den andra* som alla andra igenkännliga gruppidentiteter (every other recognizable group identity) (Hedentoft 1995: 63-64, 104-105.)

Här nöjer jag mig med att följa den översimplifierade definitionen om att *den andra* är någon som inte hör till *oss* utan *dem*. Med begreppet avses en konkret grupp som på ett eller annat sätt är separerad från *oss*. (McIver 2003: 44-45.)⁶

⁴'Vi' står för den grupp som jag tillhör. Det som händer i denna grupp är något som jag mycket väl förstår, och eftersom jag förstår det och vet hur jag skall bära mig åt känner jag mig trygg och hemma. Gruppen är så att säga min naturliga hemvist, den plats där jag tycker om att vara och dit jag återvänder med en känsla av lättnad. ⁶'De' står däremot för en grupp som jag inte kan

eller inte vill tillhöra. Min bild av vad som pågår i den gruppen är därmed vag och fragmentarisk, jag förstår föga av dess beteende och för mig är därför det som denna grupp gör i stor utsträckning oförutsägbart och av samma anledning skrämmande. Jag är benägen att misstänka att 'de' betalar för min oro och förbehållsamhet med samma mynt, återgäldar mina misstankar och ogillar mig lika mycket som jag dem. (Bauman 1992: 53.)

Att se *den andra* eller *dem* som ett hot är vanligt i konceptualiseringar av termen (McIver 2003: 50). Men som Bauman (1996: 47) uttrycker det: "Det finns vänner och det finns fiender – och *främlingar*". *Den andra* behöver inte alltid vara hotfull eller uppfattas som mindre värd än *vi*. I stället kan *den andra* ses som en grupp som är involverad i en fortlöpande, evig och nödvändig dialog med subjektet, alltså *oss*. (McIver 2003: 51 citerar Neumann 1998: 12-15)

Den teoretiska utgångspunkten då konceptet social identitet diskuteras bygger alltså på att den andra inte alltid är mindre värd eller hotfull, att konstruktionen av identitet är en fortlöpande process som pågår på alla samhällsplan och aldrig står still och att gränsen mellan *oss* och *dem* aldrig är statisk, utan i ständig rörelse (T.ex. Hall 1999: 39).

En central fråga då den här ständiga fluktuationen av identitet tas i beaktande och då mediernas roll relateras till den här processen är det inflytande som mediepresentationer har på grupprelationer i samhället överlag. Om ryssar presenteras som kriminella och omoraliska i medierna, så betyder det att gruppen även i samhället överlag stigmatiseras? Påverkar mediernas bild majoritetsbefolkningens at-

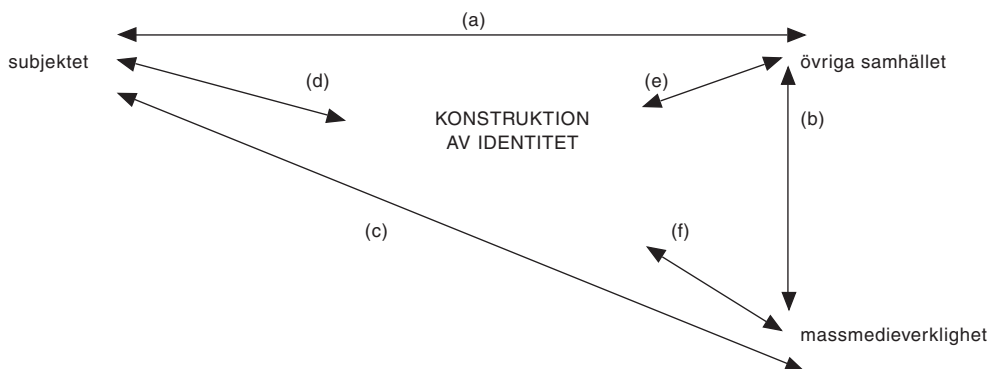
tityder gentemot de ryssar som bor i landet, eller gentemot dem som besöker Finland som turister? Påverkar attityderna i sin tur mediernas representationer? Eller är det "verkligheten" (ryssar ÄR kriminella och omoraliska "på riktigt") som speglas i mediernas representationer?

För att visualisera sambandet mellan den medierade verkligheten och det omkringliggande samhället i fråga om identitetskonstruktion, utvecklas här den klassiska definitionen av identitet som en fortlöpande process mellan subjekt och samhälle på så sätt att massmedieverkligheten⁷ och det övriga samhället⁸ ses som två skilda analyserbara enheter.

Mediehändelser och verkliga händelser är svåra att skilja åt (Fiske 1994: 2), precis som det är svårt att göra skillnad mellan korporeella händelser och all slags representationer av dem (semiosis) (Clark & Petersson 2003: 11). Massmedieverkligheten är en del av den offentliga världen på samma sätt som alla andra kulturella och sociala diskurser och handlingar och sålunda kan kritik riktas mot att massmedieverkligheten i figur 1 fungerar som en egen enhet. Jag upplever ändå att det är viktigt att separera det övriga samhället och massmedieverkligheten eftersom massmedierna har annorlunda påverkningsmöjligheter än andra offentliga diskurser, exempelvis lagstiftningsdiskursen. Kivikuru (1998: 333) menar att då identitet ses som något fragmenterat och värdebaserat inte längre är enhetlig fungerar mediernas "snabbdomstol" effektivare och snabbare än den toleransbefrämjande lagstiftningen.

Viktigt är dock att poängtera att man bör se enheterna i figuren, inte som separata delar av verkligheten, utan som element som konstant påverkar och omformar varandra genom det flöde av presentationer och handlingar som löper längs de olika broarna.

Figur 1. Konstruktion av identitet: Sambandet mellan subjekt, samhälle och massmedieverklighet

Figurens uppgift är att illustrera sambandet mellan de olika enheter som bidrar till identitetskonstruktionens komplexa karaktär. Då den moderna identitetens centrum kan tänkas vara uppbyggd i växelverkan mellan subjekt och samhälle konstrueras identitet genom de broar som under olika omständigheter uppstår mellan de subjektiva och offentliga världarna. (Hall 1999: 21-23, Valtonen 2000: 56). De dubbelriktade pilarna i figur 1 illustrerar dessa broar.⁹

Den dubbelriktade pilen "a" illustrerar hur det samhälle vi lever i, dess lagar, historia, politik och enstaka händelser, påverkar subjektet, men att subjektet likaså kan påverka samhället. Den dubbelriktade pilen "b" illustrerar hur medieverkligheten dels speglar, dels influerar det övriga samhället och den dubbelriktade pilen "c" illustrerar förhållandet mellan subjektet och mediernas presentationer. De korta pilarna (d-f) illustrerar konstruktionsprocessens komplexa karaktär. Förutom att de tre yttre dimensionerna konstant samverkar, påverkas också "slutprodukten" av deras samverkan (det vill säga själva konstruktionen av identitet som representeras av figurens centrum) de enskilda enheternas konstruktion.

Från detta makroperspektiv förflyttas diskussionen nu vidare till ett mikroperspektiv. Med figur 1 i minnet betyder det här att diskussionen om de yttre pilarna (a-c) läggs åt sidan, medan fokus förflyttas till pil "f" nere i högra hörnet, den som symboliserar massmediernas konstruktioner av identitet. Då frågan om *hur* massmedierna konstruerar annorlunds-kap granskas ur ett snävt perspektiv är målet att lära sig förstå, och därmed också analysera, de verktyg med vilka medierna i sin dagliga rapportering konstruerar vi- och de-grupper som inte presenteras som jämlika aktörer.

Hur konstruerar medierna annorlunds-kap?

Då fokus läggs på själva medieprodukten och de diskurser som den förmedlar är utgångspunkten att mediernas konstruktion av mer eller mindre betydelsefulla vi- och de-aktörer inte bara påverkas av hur mycket minoritetsgrupperna syns och hörs, utan av att journalisternas ofta subtila och konsekventa framhävande av annorlunds-kap samverkar med utrymmesmässiga faktorer.

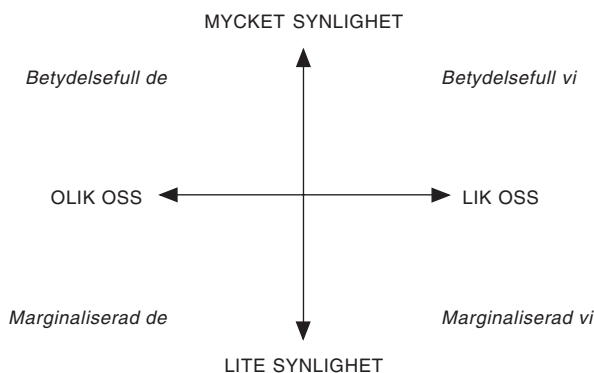
Med andra ord, samtidigt som medierna kan reglera aktörers betydelsefullhet i medieverkligheten genom att låta bli att skriva om dem, eller genom att inte låta dem få sina röster hörda, kan de framhäva och poängtera aktörernas annorlunds-kap i syfte att klargöra hur lång väg aktörgruppen i fråga har kvar att färdas tills den når de värderingar som präglar *oss* och *vårt* samhälle. (Se Kivikuru 1998: 334 för samma resonemang).

I ett tidigare sammanhang (Haavisto 2003) har en bild för att illustrera mediernas konstruktion av vi- och de-grupper presenterats. Bilden som omarbetats för den här artikeln lämpar sig inte för att användas som ett konkret analysverktyg utan den strävar efter att illustrera tankegången om hur synlighet (eng. visibility) och framhävande av annorlunds-kap samverkar i konstruktionen av olikvärda aktörstyper.

Det är viktigt att poängtera att bilden inte tar ställning till om aktörerna i samhället överlag är stigmatiserade. Bilden handlar endast om pil "f" i figur 1.

Den lodräta axeln går från *mycket synlighet* till *lite synlighet* och den vågräta går från *olik oss* till *lik oss*. Skalan har inga absoluta ändpunkter, utan vad som är *lite*, *mycket*, *likt* och *olikt* bör omdefinieras från fall till fall beroende på tid, plats och medium.

Figur 2. Mediernas konstruktion av annorlunds-kap

Axlarna utgörs av streckade linjer för att symbolisera att de inte fungerar som tydliga gränser mellan de fyra aktörstyperna och att det inte finns någon specifik nollpunkt i mitten av bilden.

Genom de två axlarnas samverkan konstrueras olikvärda aktörer i massmediediskurser, grupper som antingen hör till *oss* eller *dem* och som är mer betydelsefulla, eller mer marginaliserade. De fyra typerna är: *Betydelsefull de*, *Betydelsefull vi*, *Marginaliserad de* och *Marginaliserad vi*.¹⁰

Som vi kommer att se längre fram i artikeln faller mediepresentationerna inte alltid helt tydligt under en viss aktörstyp. Jag upplever ändå att typernas existens är viktig sålunda att de fungerar som ett slags extremfall mot vilka man kan spegla de otydligare fallen där diskurserna är mer splittrade och variationerna i synlighet större.

Till de *Betydelsefulla de* hör aktörsgrupper som får mycket synlighet (t.ex. stora rubriker, aktörerna citeras ofta, artiklarna har ofta paradpuff, publiceras på synlig plats i tidningen, stora artiklar, hög rapporteringsfrekvens etc.), men som presenteras som olika *oss*. De är inte som *vi* på grund av att medierna framhäver olika aspekter av annorlundaskap. Beroende på artikelns tema och kontext kan dessa aspekter gälla precis vad som helst; att de inte har samma religion som *vi*, att deras historiska bakgrund skiljer sig från *vår*, att deras hudfärg är annorlunda, att de utnyttjar *oss* ekonomiskt etc.¹¹ De betydelsefulla de-aktörerna är aktörer som presenteras som personer som vi ser upp till och respekterar. Efter terrordåden i USA den 11 september 2001 presenterades muslimer bosatta i Finland som betydelsefulla de-aktörer. Det skrevs mycket om dem, de kom ofta fram med egen röst i artiklarna, de fick fungera som experter inom området, men presenterades ändå som annorlunda och avvikande.

Till de *Marginaliserade de* hör aktörsgrupper som medierna nästan aldrig noterar och då de noteras framhävs deras annorlundaskap. En totalt marginaliserad de-aktör existerar dock inte i den medierade diskursen. För att kunna kategorisera en aktörsgrupp som *dem*, som främlingar som inte hör till *oss*, måste vi redan veta ganska mycket om dem, annars skulle de vara *ingen alls*. Ett exempel på marginaliserade de-aktörer från år 2001 är t.ex. de romska asylsökande från Slovakien. I jämförelse med år 1999 då gruppen fick mycket synlighet i tidningarna och då deras motiv för behovet av asyl presenterades i väldigt tvetydigt sken, presenterades de två år senare likväl som annorlunda och avvikande, men gavs betydligt mindre synlighet än tidigare.

De *Betydelsefulla vi* är samhällets elitaktörer. De presenteras lika *oss*, de delar våra värderingar och

vårt levnadsätt. De ges mycket synlighet; de rådgåras ofta och får även komma fram med sina åsikter i artiklar som handlar om något annat än dem själva. De *Betydelsefulla vi* är de som dominerar den medierade diskursen och ofta är det myndighetsrepresentanter som utgör den mest betydelsefulla gruppen. (Mer om myndighetsdominans i t.ex. Raittila 2002: 84-85.)

Till gruppen *Marginaliserade vi* hör de som inte kan räknas till samhällets elitaktörer. Det kan vara fråga om vanliga människor, "mannen på gatan", kvinnor och barn, som inte får mycket synlighet men som presenteras som en självklar del av *vårt* samhälle.

I relation till fallstudien om ryssar och estländare i *Hufvudstadsbladet* (*Hbl*) och *Vasabladet* (*Vbl*), som diskuteras i de följande kapitlen, är det främst tre aspekter som styr konstruktionen annorlundaskap (vågräta axeln). Dessa är ekonomiskt utnyttjande, ekonomiskt tjänande och humanitärt hjälpbehov. Mer om de så kallade subdiskursernas relation till de ovan beskrivna fyra prototyperna längre fram i artikeln, först följer en presentation av fallstudien som inleds med en översikt av kvantitativa resultat som relaterar till aktörsgruppernas synlighet.

Fallstudien

Det empiriska materialet för studien utgörs av 74 artiklar som publicerats under två skilda perioder, september-oktober år 2001 och samma månader år 2002. Under forskningsperioden år 2001 publicerade *Hufvudstadsbladet* och *Vasabladet*¹² 39 artiklar i vilka dessa aktörsgrupper fungerar som huvudsakliga aktörer. *Vasabladet* publicerade 13 artiklar om ryssar, en om estländare och *Hufvudstadsbladet* publicerade 18 om ryssar och 7 om estländare. Under forskningsperioden år 2002 publicerade tidningarna 35 artiklar om ryssar och/eller estländare¹³. Artiklarna utgörs till största delen av nyhetsartiklar och reportage. I åsiktsjournalistik behandlas aktörsgrupperna inte lika ofta. År 2001 är ryssarna den huvudsakliga aktörsgruppen endast i en ledare och i en kolumn. År 2002 är ryssarna huvudaktörer i tre kolumner, estländarna i en.

De 74 artiklarna har analyserats både kvalitativt och kvantitativt¹⁴. En kortfattad kvantitativ översikt över de kategorier som berör synlighet presenteras härnäst, men studiens fokus ligger dock på de kvalitativa.

Den kvantitativa analysen visar att de två aktörsgrupperna får relativt mycket synlighet i form av utrymme i de två dagstidningarna. I genomsnitt handlar ungefär 0,7 artiklar per utgåva om dessa grupper.

Sätter man resultatet i relation till andra etniska minoritetsgrupper som tidningarna skriver om under samma forskningsperiod, publiceras det betydligt fler artiklar om ryssar och estländare än om andra grupper. T.ex. somalier fungerar som huvudsaklig aktörsgrupp endast i nio artiklar under de två forskningsperioderna (se Haavisto 2004: 34).

I rubriker får aktörsgrupperna inte lika mycket synlighet, deras etniska bakgrund/nationalitet nämns i 23 av de sammanlagt 74 rubrikerna. Man kan dessutom se en tydlig skillnad mellan resultaten från år 2001 och 2002. Under den senare forskningsperioden omnämns grupperna endast i fyra rubriker, året innan i 19. Med tanke på det här har gruppernas synlighet sålunda sjunkit mellan de två forskningsperioderna.

Då man granskar synlighet i form av aktörsgruppernas möjlighet att få sin röst hörd, kan man konstatera att grupperna rätt sällan fungerar som huvudsakliga talare, det vill säga den aktör som citeras mest. År 2001 fungerar de som huvudsakliga talare i 15 procent av de artiklar som handlar om dem, år 2002 endast i 5 procent. Relaterar man dessa resultat till hur ofta etniska minoritetsrepresentanter överlag förekommer som huvudsakliga talare i de två tidningarna, ser man att estländare och ryssar ligger under medeltalet. I 23,5 procent (N. 162) av alla artiklar om etniska minoriteter år 2001 och i 14,1 procent (N.170) år 2002 fungerar en etnisk minoritetsrepresentant som förstahandstalare. (Haavisto 2005: 6)

Sammanfattningsvis berättar den kvantitativa grovanalysen som strävar efter att granska aktörsgruppernas synlighet i de två dagstidningarna att grupperna i fråga om utrymme är väldigt synliga i jämförelse med andra etniska minoritetsgrupper, att de relativt sällan får sina röster hörda i artiklar som handlar om dem och att deras synlighet med tanke

på rubrikerna sjunkit mellan de två forskningsperioderna. Den här bakgrundsinformationen ger oss redan en antydning om att ryssar och estländare framstår som betydelsefulla aktörer i den medierade verkligheten eftersom de får mycket synlighet, men också att deras synlighet till en viss mån regleras och kontrolleras emedan de relativt sällan omnämns i rubriken och sällan fungerar som huvudsakliga talare.

Med hjälp av den kvalitativa analysdelen som härnäst presenteras granskar vi hurdana implicita diskurser som kan skönjas i tidningstexterna.

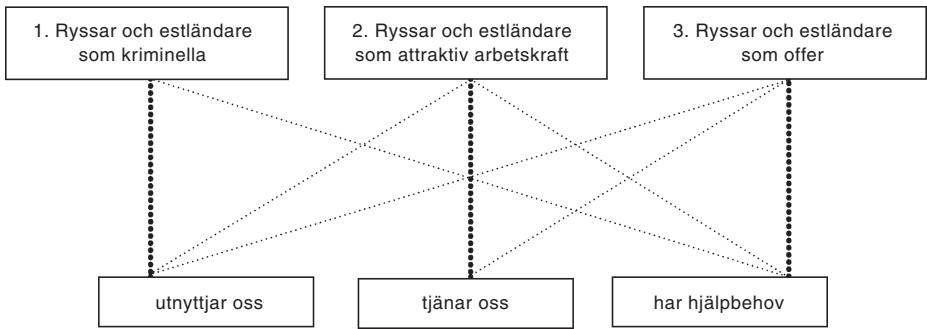
Tre huvuddiskurser och tre subdiskurser i växelverkan

Den kvalitativa analysen¹⁵ för fram att så gott som alla artiklar kretsar runt följande tre huvuddiskurser: 1. Ryssar och estländare som kriminella, 2. Ryssar och estländare som attraktiv arbetskraft. 3. Ryssar och estländare som offer.¹⁶ Av dessa tre är det den förstnämnda som dominerar.

De ovan nämnda diskurserna fungerar inte helt skilt från varandra, utan samverkar genom att de alla handlar om tagande och givande, om huruvida ryssar och estländare ekonomiskt utnyttjas eller tjänar oss. Den humanitära aspekten är underordnad men kan likväl skönjas i alla tre huvuddiskurser.

De så kallade subdiskurserna är intressanta eftersom de fungerar på ett annat mer sublimt plan än huvuddiskurserna och eftersom de genomsyrar hela materialet. Subdiskurserna följer inte alltid moderdiskursen. I artiklar som exempelvis handlar om ryssar och ester som attraktiv arbetskraft är det tjänar oss-subdiskursen som dominerar, men element av de två övriga subdiskurserna finns också med. Figur 3 illustrerar sambanden.

Figur 3. De tre huvuddiskurserna och subdiskurserna

De hotfulla östligorna – *Den andra* som utnyttjar oss

Diskursen om ryssar och estländare som kriminella dominerar både i *Hbl* och *Vbl*. De två övriga huvudtemana är underordnade. Artiklarna om kriminalitet handlar främst om sexindustrin, om organiserade ligor som smugglar narkotika, cigaretter och sprit och som håller på med koppleri och människosmuggling. Men artiklarna handlar också om enstaka brottshandlingar som *"fiffel med kvitton"* (*Vbl* 3.10.2001), estländska fångar i finländska fängelser (*Hbl* 12.10.2002), rånare av en fiskbutik (*Vbl* 8.10.2002) och en högt uppsatt tjänsteman som blivit fast för roderfylleri på Saimen (*Hbl* 6.9.2001). I dessa ses ryssarna och estländarna som förövare. Ingen förståelse eller möjlighet till försvar ges de misstänkta och/eller dömda brottslingarna, utan fokus ligger på hur dessa ekonomiskt utnyttjar oss och vårt välfärdssystem. Exempel: *"De importavgifter som Finland och den Europeiska gemenskapen¹⁷ blivit utan, det vill säga tull, tobaksskatt, alkoholskatt och mervärdesskatt skulle ha uppgått till cirka 14 miljoner mark."* (*Hbl* 11.10.2001) *"Pengarna går oavkortat i ryska fickor"* (*Hbl* 8.9.2001) Det sistnämnda citatet föregås av en beskrivning om hur Södra socialcentralens klientel (läs: alkoholister) nyss lyft sina bidrag (implicit: *våra* skattepengar) och hur dessa pengar genast oavkortat går i ryska smuggelspritförsäljares fickor.

Den diskurs som kretsar runt prostitution och koppleri är den enda av alla brottsrelaterade diskurser som framhäver något slags humanitära aspekter och värderingar. År 2001 utgörs prostitutionsdiskursen främst av *Hbl*:s egen serie *"Hbl granskar sexindustrin"* där tidningens reportrar utför s.k. grävande journalistik och bland annat spårar upp två stora sexannonsörers äganderepresentanter i en lägenhet i St. Petersburg (*Hbl* 9.10.2001). År 2002 kretsar prostitutionsartiklarna runt polisens sprängning av koppleriligor i Helsingfors samt politiska diskussioner om huruvida kriminalisering av sexköp bör genomföras eller inte.

Prostitutionsdiskursen har en koppling till subdiskursen om hjälpbehov och det poängteras ofta att många prostituerade kommit till Finland i tron om goda arbetsmöjligheter, men att de sedan blivit lurade in i sexbranschen. Användningen av ordet *flickor* isotället för *kvinnor* förstärker ytterligare deras försvarslöshet. (T.ex. *Hbl* 6.10.2002.)

Exempel: *"– Kopplarna låser ofta in flickorna och tar passet ifrån dem så att de inte kan fly även om de hade pengar."* *"– Men också våra*

klienter är i stort behov av hjälp. Eftersom de inte är finländska medborgare är de inte berättigade till samma hälsovård som vi." (*Hbl* 6.10.2002) *"Slaveriet är inte avskaffat"* (*Vbl* 22.10.2002).

Ryssarnas och estländarnas samband med koppleri och prostitution har blivit så starkt att det är en nyhet om en finländare visar sig vara inblandad. Att den misstänkta INTE är rysk eller estnisk upplevs alltså ha ett visst nyhetsvärde. *"Finländsk man bakom kopplerihärva"* (*Vbl* 10.10.2002). *"När Hbl kartlägger sexbranschen hittar vi inte bara ryska ägare utan också en chef vid Alma Medias MTV3"* (*Hbl* 10.10.2002).

Även i artiklar där prostitution inte alls nämns kan läsarens tankar på grund av något enstaka ord eller bild styras åt det hållet. Notisen *"Estnisk kvinna rånades i Berghäll"* (*Hbl* 19.10.2001) handlar om en kvinna som blivit rånad i sin privatbostad i Berghäll. Ingen direkt koppling mellan kvinnan och sexbranschen nämns, men eftersom stadsdelen under många år i massmedierna figurerat som ett ställe där prostituerade håller till, så har stadsdelens namn blivit så värdeladdat att det i kombination med termen *estnisk kvinna* nästan oundvikligen associeras till prostitution.

En av de fördomar som etablerat sig i det finländska samhället är att alla ryska och estländska kvinnor i Finland är prostituerade. *Hbl* och *Vbl* bidrar inte till att föra fram motsatsen. Att de medelålders ryska spritförsäljarna också skulle vara redo att sälja sig för en slant antyds i *Hbl* 8.9.2001 och i forskningsmaterialet finns det inte många presentationer av ryska kvinnor som inte skulle vara inblandade i sexbranschen eller i annan kriminell verksamhet. Ett undantag är artikelserien om den utvisade familjen Koliashnikovs öde. Natalia Koliashnikov presenteras som högutbildad och arbetsför: *"Sergejs fru Natalia har fått studieplats vid Uleåborgs Universitet. Hennes ryska utbildning godkänns inte automatiskt i Finland, utan hon måste gå kompletterande kurser för att få finländska tandläkarlegitimation"* (*Vbl* 21.10.2001) .

Arbetskraft österifrån – *Den andra* som behövs

I tidningarna skönjs en diskurs där ryssar och estländare presenteras som attraktiv arbetskraft. De flesta av artiklarna är skrivna ur ett finländskt perspektiv. Som undantag kan nämnas artikeln *"Fri rörlighet inget problem"* (*Hbl* 11.9.2001) där Estlands chefsförhandlare Alar Steirmann diskuterar

EU-medlemskapet och arbetskraftens fria rörlighet ur estnisk synvinkel.

Andan i de flesta artiklar är positiv, estländare och ryssar ses som räddare i nöden. I ”*Ryska invandrare bäst utbildade*” (Vbl 27.9.2002) konstateras det att de ryska invandrarna förutom sin utbildning ofta har en lång arbetshistoria bakom sig. I ”*Ryska läkare lockas till Finland*” (Hbl 13.10.2001) pratas det om en akut läkarbrist i nordöstra Finland som nu skall botas med en intensifierad påbyggnadsutbildning för främst ryska läkare i Finland som saknar rättigheter att utöva sitt yrke här. Arrangemanget sägs inte bara hjälpa dem som är i behov av läkarvård, utan det sägs också bli ekonomiskt lönande. Implicit sägs det sålunda att utbildandet av ryska läkarna ekonomiskt *tjänar oss*.

En mindre optimistisk synvinkel gällande arbetskraftsfrågor kan dock också skönjas. I ett urklipp från dagstidningen *Turun Sanomat* ”*Esterna blir också äldre*” (Hbl 26.10.2001) konstateras det att estländarna också blir äldre och att Estland precis som Finland hotas av arbetskraftsbrist.

Den negativt laddade underdiskursen om utnyttjande som likväl kan skönjas i artiklarna om arbetskraft handlar främst om estländska byggnadsentreprenörer som underskrider finländska arbetsvillkor. Tidningarna rapporterar om både strejkhöt och avblåst strejkhöt år 2001 (Hbl 12.9.2001, 13.9.2001). År 2002 gäller notiserna och reportagen likaså strejker och protester mot estländska företag som bryter mot löne- och anställningsvillkor (Hbl 25.9.2002). I denna underdiskurs tjänar ryssarna och estländarna inte längre oss, utan de presenteras som ekonomiska utnyttjare och förövare. ”– *Det är fel att företagen anställer underbetald arbetskraft när det finns arbetslösa byggnadsarbetare i Finland, säger Antti Vallden.../...*” (Hbl 26.9.2002.)

Sammanfattningsvis ses arbete som en aspekt som uppskattas i vårt samhälle. Arbete och arbetskraft uppskattas dock endast så länge som det *tjänar oss*.

Oskyldiga offer – Den andra som behöver humanitär hjälp

Den tredje diskursen, den som handlar om ryssar och estländare som offer kretsar främst kring två utvisningshotade familjer, familjen Koliassnikov och Abrahamjan. Temat behandlas främst i *Vbl*, men även i *Hbl* noteras diskussionen som florerar i Österbotten. (T.ex. *Hbl* 2.10.2001, 16.10.2001.)

I debatten framhävs de utvisade familjernas normenlighet och i så gott som varje artikel om familjen Koliassnikov poängteras det att frun har en studieplats vid Uleåborgs universitet (*Vbl* 11.10. 2001, *Vbl*

4.9.2001, *Hbl* 16.10.2001.) Exempel: ”*Familjen hann under sin rekordlånga asyl rota sig i Finland. Man lärde sig svenska och finska hyfsat, skaffade sig ett socialt nätverk och – inte minst – grund för framtida utkomst.*” (*Vbl* 4.9.2001) ”*Utlänningsverket har utvisat en familj som av allt att döma har skött sig bra, tänkt reda sig själva i Finland och också varit kapabla att göra det.*” (*Vbl* 4.10.2001).

Också familjernas offerroll och försvarslöshet förs fram: ”*Till detta kommer att tre av familjens barn i Finland vårdades för psykiska eller fysiska sjukdomar. Ännu värre är att dottern som föddes i Finland inte har vare sig finländskt eller ryskt medborgarskap vilket gör henne statslös och därför berövar henne alla sociala förmåner.*” (*Vbl* 4.9.2001.) I insändare och ledare sparas det inte på krutet. Familjemedlemmarna ses som offer och de finländska myndigheterna som förövare. Kritik riktas främst mot Högsta förvaltningsdomstolen och Utlänningsverket. De benämns som ”*kylligt inställda*”, ”*hjärtlösa*”, ”*byråkratiska*”, (*Vbl* 4.9.2001) och som ”*brutala*” (*Vbl* 4.10.2001). Exempel: ”*Utlänningsverket i Finland visar sig allt tydligare bestå av en hop samvetsfria sadister, som har sin glädje just i utövandet av legal sadism mot värnlösa och utsatta människor*”. (*Vbl* 7.9.2001.)

Den här huvuddiskursen domineras av subdiskursen om hjälpbehov. Det betyder ändå inte att de ekonomiska aspekterna i offerdiskursen skulle lysa med sin frånvaro, snarare tvärtom! Resonemanget i åsiktstexterna gällande fallet Koliassnikov bygger genomgående på att familjemedlemmarna är arbetssamma människor som inte utnyttjar oss, utan *tjänar oss* och att de därför bör få stanna. Om och om igen poängteras mannens arbetsplats, fruns studieplats och hennes ryska grundexamen, och inte utan orsak, utan för att det är värderingar som uppskattas i *vårt* samhälle. Termen arbete står för aktörens pliktmedvetenhet, goda moral och samhällsnormenlighet. Rapporteringen om familjen kan sägas följa idén om att: Vi bör hjälpa *dem*, för att de *tjänar oss*!¹⁸

Subdiskurserna i relation till synligheten och de fyra aktörstyperna

De tre huvuddiskurserna innehåller delvis olika, delvis samma subdiskurser. Subdiskursen om aktörsgrupperna som utnyttjare syns i alla huvuddiskurser. Artiklarna om kriminalitet framhäver hur aktörsgrupperna *utnyttjar oss* (men också att de estländska prostituerade är i behov av hjälp.) Artiklarna om arbete och arbetskraft framhäver hur grupperna *tjänar oss* (men också utnyttjar oss som de estländska byggtreprenörerna som underskrider

finländska arbets- och löneavtalsvillkor) Artiklarna om ryssar och estländare som offer framhäver deras *behov av hjälp* (men också som i fallet Koliasnikov, deras benägenhet att *tjäna oss*.)

Även om subdiskursen *hjälpbehov* och *tjänar oss* i sig har en positivare konnotation än subdiskursen om ryssar och estländare som *utnyttjar oss*, framhäver alla tre subdiskurser aktörernas annorlundaskap. Ekonomiskt utnyttjande är inte en egenskap som uppskattas i vårt samhälle. Hjälpbehov är inte heller en aspekt som präglar *oss*, för *vi* är inte hjälplösa offer. Den tredje aspekten, *tjänar oss*-subdiskursen, innehåller element som snarare kan anses tyda på likhet än på annorlundaskap, arbete är nämligen en egenskap som uppskattas högt i vårt samhälle (t.ex. Valtonen 2000: 54). I subdiskursen är det dock klart att de som *tjänar oss* inte hör till *oss* utan resonemanget går snarare ut på att *vi* bör "tolerera" och hjälpa *dem* för att *de* är nyttiga för *oss*.

Sammanfattningsvis, så framstår aktörsgруппerna i subdiskurserna som mer lik *dem* än *oss* då de implicita diskurserna sätts i relation till figur 2.

I samverkan med aktörsgруппernas synlighet i jämförelse med andra etniska minoritetsgrupper, framstår grupperna som mer betydelsefulla än marginaliserade de-aktörer i de två finlandsvenska tidningarnas rapportering. Synligheten är dock diskuterbar och grupperna kan varken sägas utgöra en fullständigt marginaliserad eller betydelsefull aktörstyp i den medierade sfären eftersom deras synlighet i rubrikerna sjunkit mellan de två forskningsperioderna¹⁹ och eftersom de under båda perioderna får komma till tals mer sällan än etniska minoritetsgrupper överlag.

Det här betyder inte att de fyra aktörstyperna i figur 2 skulle vara missvisande eller otillräckliga, utan snarare pekar fenomenet på en kontrollmekanism för reglering av etniska minoritetsgrupperns betydelsefullhet i den offentliga sfären. Medierna tenderar att använda elitkällor och låta myndigheter tala för minoriteter, (t.ex. van Djik 1991, Pietikäinen, 2000.) och genom att inte ge "mannen på gatan" eller etniska minoritetsrepresentanter möjlighet att komma till tals och genom att ge dem mindre utrymme, reglerar medierna deras betydelsefullhet. Genom den här kontrollmekanismen kan medierna bidra till att upprätthålla den rådande samhällsordningen.²⁰

Några reflexioner till sist

Fallstudiens resultat tyder på att den fiendebild som i historiskt perspektiv präglade de finländska mediediskurserna och som under kärva utrikespolitiska lä-

gen tjänat ett sammanhållande och nationalistiskt syfte, nu genomsyras av en argumentation som utgår från en ekonomisk värdebas. Förutom att huvuddiskursen om ryssar och estländare som förövare på ett explicit plan dominerar den finlandssvenska dagstidningsdiskursen kan en implicit underdiskurs om aktörsgруппerna som (ekonomiska) utnyttjare skönjas i samband med de övriga temana.

Trots att de två aktörsgруппerna som den här artikeln fokuserar på har föga med flyktingskap att göra kan man i fallstudiens resultat skönja spår av den motsatsställningen mellan *ekonomiska* och *äkta flyktingar* som speciellt i början av 1990-talet präglade finländska massmedier (se t.ex. Jaakkola 1999, Helminen 1996). Den högljudade och explicit negativa diskurs om flyktingar som *utnyttjar oss* har dock ändrat form. De diskurser om utnyttjande som lokaliserats i den här fallstudien är implicita, de balanseras och utmanas av motsatta diskurser och en ökad försiktighet och medvetenhet från journalister- nas sida kan skönjas, exempelvis gällande rubricering av brottartiklar på ett sådant sätt att gärningsmannens etniska bakgrund inte framkommer.

Men varför betonas ekonomiska värden i konstruktionen av annorlundaskap? Fenomenet kan reflektera en oro för de utmaningar och prövningar *vårt* välfärdsamhälle står inför i och med olika globaliseringsprocesser och t.ex. EU:s utvidgnings österut, men de kan också återspegla ett hårdnande samhällsklimat där marknadsekonomiska värden tenderar att köra över humanitära.

Personliga humanitära värderingar är säkerligen inte frånvarande då insändareskribenter, ledarskribenter och nyhetsreportrar öppet uttrycker oro för en utvisningshotad rysk familjs öde, men i debatten tenderar skribenterna att ta till ekonomiska argument för att föra fram åsikter som i grunden baserar sig på humanitära motiv.

Vad skribenterna gång på gång poängterar är att familjen Koliasnikov är ett undantag från den negativa stereotypen. De här aktörerna har jobb, studieplats och vänner som hjälper till! Diskursen kan ses som slags nödrop för att bryta konstruktionen av den negativa utnyttjar-stereotypen, men den kan också ha en omvänd verkan för då familjen presenteras *tjäna oss* och *behöva vår hjälp*, framstår de ändå inte som likvärdiga med *oss*.

Problemet kvarstår alltså, för även om den finlandssvenska²¹ massmediediskursen om ryssar och estländare handlar om annat än utnyttjande är den rådande stereotypen om aktörsgруппerna som kriminella, prostituerade och oärliga (implicit: *de* som *utnyttjar oss*) så stark att den även påverkar de huvuddiskurser som i sig strävar efter att presentera grup-

perna som fullvärdiga och normenliga invånare. Vad kan detta ha för konsekvenser?

Som illustrerats i figur 1 samverkar publikens (subjektets) attityder, medieverkligheten och det övriga samhället i fråga om identitetskonstruktion. Mediebilden är med om att forma ett s.k. kulturellt minne²² som ligger som grund för konstruktionen av vår identitet, känslan om vem vi är. Då de personliga kontakterna med etniska minoritetsrepresentanter är få eller inte existerar och då massmediernas konstruktion av en viss grupp är den enda kontakten subjektet har med gruppen ifråga, kan den konstruerade mediebilden påverka subjektets åsikter i större grad än annars. Dessa åsikter kan vara betydelsefulla då det bara handlar om en människans privata åsikt eller attityd (i fråga om t.ex. ett rasistiskt våldsdåd), men är betydligt mer betydelsefulla då de blir kollektiva och börjar fungera som allmänt accepterade sanningar. Det är på så sätt stereotyper får näring och så kallad nyrasism en grogrund.

Det finns inte orsak att tvivla på att den finlands-svenska journalistkåren medvetet skulle vilja bidra till en sådant här händelseförlopp trots att enstaka artiklar innehåller ambiguiteter som kunde ha lämnats osagda. Man kan exempelvis fråga sig om det är nödvändigt att skriva om ett rykte som härstammar från en anonym busschaufför och som framhäver att sprit och tobaksförsäljare vid Kampens tunnelbanestation även säljer sexuella tjänster. (Hbl 8.9.2001.)

Dagstidningsdiskursens problem gällande rapportering om etniska minoriteter ligger inte i en-

staka artiklars snedvridenhet eller journalisters brist på professionalism utan verkar på ett djupare, implicit plan. Dilemmat kan illustreras med kommentaren ”– Jag känner en riktigt trevlig och ärlig ryss” som ofta får fungera som exempel på hur en välmenande och utåtsätt värdeneutral fras kan verka med omvänd kraft och framhäva stereotypa uppfattningar som bygger på det motsatta.

Petersson och Hellström (2004:49) konstaterar att enskilda framgångshistorier i vilka etniska minoriteter presenteras som en *tillgång för oss* också riskerar att verka stereotypiserade. Det här är sant – de verkar stereotypiserade, men inte bara för att de är undantag, utan för att de bygger på ett motsatsförhållande till diskursen om utnyttjande och alltid har en koppling till frågan om huruvida grupperna utnyttjar eller tjänar *oss*.

Journalisterna bör vara medvetna om den implicita diskursen om utnyttjande som präglar artiklarna, men de bör också reflektera över den omvända effekt som diskursen om aktörsgrupperna som *tjänar oss* kan ha. Det är lätt till hands att försöka bryta de dominerande stereotyperna genom motsatta bilder om aktörernas förträfflighet, för måttlig dygd och oväntad samhällsnormenlighet har föga nyhetsvärde och ett framhävande av gruppernas *likhet med oss* gör sål-lan historien ”saftigare”. Man bör ändå ge akt på att den berömmande undertonen inte tolkas som uppfostrande och överdriven av en publik vars attityder och kunskaper underestimerats.

Noter

1. ’New racism’ eller nyrasism är en subtil form av rasism som strävar efter korrekthet och jämlikhet, men som ändå (ofta omedvetet) behandlar minoritetsrepresentanter som annorlunda och avvikande. (T.ex. van Dijk 2000: 34). När rasismen inte är individuell eller direkt kan man prata om en strukturell eller institutionell rasism. Med detta avses att samhällets struktur eller de institutioner, t.ex. medieinstitutioner, som fungerar inom samhället indirekt gynnar vissa grupper och missgynnar andra. (T.ex. Cottle 2000: 217.)
2. Att ”tråka” (kort å-ljud) används i finlandssvenskan för ”pracka på”. Under förbudstiden i Finland (1919-1932) var tråkarna återförsäljare av smuggelsprit, men idag pratar man i folkmun om tråkare då det är någon som ihärdigt försöker pracka på en varor, tjänster eller åsikter.

3. I Finland har det statsägda bolaget ”Alko” monopol på försäljning av vin och starka alkoholhaltiga drycker.
4. Det s.k. Mediemonitoreringsprojektet är ett forskningsprojekt som sedan år 1999 pågått vid CEREN (Centret för forskning om etniska relationer och nationalism vid Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet) och Journalismin tutkimusyksikkö vid Tammerfors universitet. Projektet är en omfattande kartläggning av dagstidningsartiklar som behandlar etnicitets- och migrationsrelaterade ämnen i relation till det finländska samhället. Mer om den kvantitativa monitoreringen i t.ex. Haavisto 2005, Vehmas 2005 och Harju 2003.
5. Det empiriska materialet för fallstudien utgörs av 74 artiklar som publicerats i de finlandssvenska dagstidningarna *Hufvudstadsbladet* och *Vasabladet* under två skilda perioder, september-oktober år 2001 och samma månader år 2002. De artiklar som analyserats

- handlar om aktörsgrupperna i relation till det finländska samhället. Texter som saknar koppling till Finland och som t.ex. handlar om rysk miljöpolitik, en estländsk ministers besök i USA eller om ryssar bosatta i Sverige har inte noterats.
6. Den andra = eng.: the other, annorlunda = eng.: otherness. Annorlunda definieras i sin tur som ett sammanhang eller en egenskap som på ett eller annat sätt skiljer sig från vårt/våra eget/egna. (McIver 2003: 57-58).
 7. Med massmedieverklighet menas de diskurser som massmedier konstruerar, upprätthåller och dekonstruerar. Ibland kan dessa vara motsägelsefulla och splittrade.
 8. Med den klumpiga termen "det övriga samhället" menar jag allt som existerar utanför och runt massmediediskursen/erna. Exempelvis Raittila (2004: 226) gör i sin doktorsavhandling en liknande uppdelning, men han kallar det "övriga samhället" för "världen utanför medierna" (finska: "median ulkopuolinen maailma").
 9. Liknande teorier med tre olika dimensioner i förhållandet mellan *oss* och *den andra* (som dock inte ser på medieverkligheten som en egen enhet) diskuteras t.ex. av Tzvetan Todorov (citerad av Neumann 1999: 21). På engelska kallar Todorov de tre olika dimensioner för: (1) "the judgment of (the other)" (parentesen är mitt tillägg), (2) "the practical relationship with" and (3) "the knowledge of". I relation till figuren ovan kunde Todorovs utvärdering av den andra motsvara pil "d", praktiska förhållandet med den andra pil "a", och kunskapen om den andra kunde motsvara både "a" och "c". Det här eftersom subjektet kan få kunskap om den andra även från annat håll än från massmediernas representationer.
 10. Vissa likheter kan finnas mellan Suurpääs (2002: 111) fyrfältsmodell. Ur hennes figur föds de fyra aktörstyperna "fodrande främling", "harmlös typ", "hotfull åskådare" och "tamt offer". Suurpääs modell utgår från finländska ungdomars diskurser om utlänningar och invandrare, den fokuserar inte på medier.
 11. Inga specifika aspekter av annorlunda kan slås fast. De kan vara allt mellan himmel och jord beroende på medietextens tema och kontext.
 12. *Hufvudstadsbladet* är den ledande svenskspråkiga dagstidningen i Finland, tidningen utkommer varje dag och har en upplaga på ca 52.500. (www.hbl.fi/info). *Vasabladet* utkommer sex dagar i veckan och är i sin tur den ledande svenskspråkiga tidningen i Österbotten med en upplaga på 26.000 (http://www.vbl.fi/static/annons/mediakort_2004.pdf). *Vasabladet* riktar sig till svenskspråkiga i Österbotten, *Hufvudstadsbladets* målgrupp är mer nationell, det här trots att lite över hälften av tidningens läsare bor i huvudstadsregionen och endast sex procent finns i Vasa-regionen (www.hbl.fi/info). Båda tidningarna är politiskt obundna, men sympatiserar med Svenska folkpartiet, speciellt i valtider.
 13. En ny kodningskategori "ryssar och estländare" skapades år 2002 och den fungerar parallellt med kodningsgruppen "ryssar" och gruppen "estländare". Orsaken till det här är att tidningarna år 2002 allt oftare i en och samma artikel började hantera dessa två aktörsgrupper i samband med varandra.
 14. Kodschema och ingående beskrivning av den kvantitativa analysdelen presenteras inte här. Tillvägagångssättet och kodningskategorierna följer Mediemonitoreringsprojektets regler, se t.ex. den elektroniska rapporten (Haavisto 2005) tillgänglig via CEREN:s hemsidor för mer ingående information.
 15. För den kvalitativa analysen har man som forskningsmetod använt en tillämpad form av van Dijk (1988a, 1988b, 2000) diskursanalys som baserar sig på analys av textens makro- och mikronivå och som i praktiken görs genom en nedbrytning av texten, vilket (väldigt förenklat beskrivet) innebär generalisering men också strykning av överflödigt information. I likhet med många forskare (t.ex. Raittila 2004: 97) har man dock inte i samband med denna analys redogjort för vilken av de många s.k. transformationsregler man använt. Detta vore väldigt tidskrävande och är inte väsentligt för slutresultaten (ibid.). Van Dijk (1988a: 32-34) medger även själv att bruket av de s.k. makroreglerna är subjektivt.
 16. De artiklar som inte faller inom dessa diskurser är få. För att nämna några. "Perspektivet: Fördomar om ryssen" (Hbl 21.10.2001) är en kolumn som handlar om finländares fördomar om ryssar. "Reflexer: Den ryska arken" (Hbl 3.10.2002) är en kolumn som handlar om varför vi i Finland har möjlighet att se så få ryska filmer. Dock kan man även i dessa se element av de ovan nämnda diskurserna.
 17. Intressant i det här citatet från Hbl (11.10.2001) är också att man med vi avser vi – *Finländare*, men även vi – *Medlemmar av den Europeiska gemenskapen!*
 18. Man kan spekulera om hur rapporteringen skulle ha sett ut om det hade varit en mindre samhällsnormenlig invandrarfamilj som var utvisningshotad. Skulle en liknande folkrörelse ha uppstått och skulle medierapporteringen ha varit lika intensiv för en familj som "utnyttjar våra skattepengar"?
 19. Mellan forskningsperioderna 2001 och 2002 kan man se en förändring i rubricering gällande artiklar som handlar om brott. Under den senare perioden föredrar tidningarna att inte lyfta fram kriminalitet och etnicitet i rubriken, vilket kan tolkas som en ökad försiktighet och medvetenhet.
 20. Huruvida den här kontrollmekanismen fungerar på basen av ett medvetet journalistiskt eller redaktionellt val är svårt att säga. Valen om hur mycket utrymme man ger vissa aktörer, huruvida man väljer att intervjua dem eller inte, kan influeras av både slumpmässiga, rutinmässiga och medvetna faktorer.
 21. Det empiriska materialet utgörs av tidningar (*Hufvudstadsbladet* och *Vasabladet*) som främst läses av en språkminoritet, de svenskspråkiga bosatta i Finland. Att svara på ifall det här har en betydelse för resultaten ligger utanför artikelns målsättning. Tidigare forskningsresultat tyder på att de finlandssvenska dagstidningarna tenderar att publicera fler artiklar om

toleransrelaterade ämnen än den finska, men att de övriga skillnaderna i rapporteringen är små. (Haavisto 2005, Vehmas 2005.)

22. Med det "kulturella minnet" avser Raittila (2004: 39) den helhet av diskurser som kan skönjas i alla kulturella texter och som strukturerar och influerar enskilda diskurser och handlingar i kulturens sfär. I det kulturella minnet förenas och samverkar fakta, myter, ideologier och diskurser som kommer fram såväl i tal, skrift, arkitektur och andra icke-verbala uttrycksätt och handlingar.

Källor

- Bauman, Z. (1992) *Att tänka sociologiskt*. Göteborg: Korpen.
- Bauman, Z. (1996) *Postmodernin luma*. Tampere: Vastapaino.
- Bauman, Z. (1997) *Sosiologinen ajattelu*. Tampere: Vastapaino.
- Clark, E. & Petersson, B. (2003) "Boundary Dynamics and the Construction of Identities". I Petersson, B. & Clark E. (red.) *Identity Dynamics and the Construction of Boundaries*. Riga: Nordic Academic Press.
- Cottle, S. (2000) "Media Research and Ethnic Minorities: Mapping the Field". I Cottle, S. (ed.) *Ethnic Minorities and the Media*. Buckingham: Open University Press.
- Fiske, J. (1994) *Media Matters: Everyday Culture and Political Change*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Haavisto, C. (2003) "Konstruktionen av 'vi' och 'de' i den finländska massmediediskursen". I Forsander A. & Similä, M. (red.) *Cultural Diversity and Integration in the Nordic Welfare States*. Helsingfors universitet: SSKH, Meddelanden 65.
- Haavisto, C. (2004) *Etniska minoriteter och etnicitetsfrågor i Hufvudstadsbladet och Vasabladet. Mediemonitoreringens resultat från perioderna september-oktober 1999, 2001 och 2002*. Helsingfors Universitet: SSKH, Occasional papers 4/2004.
- Haavisto, C. (2005) *Racism and Ethnicity in two Swedish-language Newspapers in Finland in Spring 2004 – An intermediate report*. Elektronisk rapport. Tillgänglig via: <http://sockom.helsinki.fi/fiss/camilla.html>. Datum för utskrift: 9.5.2005.
- Hall, S. (1999) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Harju, A. (2003) *Etnisyys Suomalaisissa sanomalehdissä syys-lokakuussa 2001*. Tampereen Yliopisto: Journalismin tutkimusyksikkö, Rasismi ja etnisyyss mediassa-projektin raportteja.
- Helminen, M. (1996) *Etniset vähemmistöt – maahanmuuttajat – ulkomaalaiset. Kuinka raportoida?* Suomen Journalistiliitto: SJL:n mediakriittinen julkaisusarja 4.
- Hedentoft, U. (1995) *Signs of Nations: Studies in the Political Semiotics of Self and Other in Contemporary European Nationalism*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd.
- Hufvudstadsbladets hemsidor. www.hbl.fi/info. Utskrift från den 22.5.2004.
- Immonen, K. (1987) *Ryssästä saa puhua...* Helsinki: Otava.
- Jaakkola, M. (1999) *Maahanmuutto ja etniset asenteet*. Helsinki: Edita.
- Kivikuru, U. (1998) "Identiteetit viestinnässä. Samaistumisen ja erottautumisen kierre". Ingår i Kivikuru, U. & Kunelius, R. (red.) *Viestinnän jäljillä*. Juva: WSOY.
- Kivikuru, U. (2000) "Kansalaisten yhteisyys ja 'he' ". Ingår i Tapper, H. (red.) *Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Luostarinen, H. (1986). *Perivihollinen*. Tampere: Vastapaino.
- McIver, S. (2003) "Contextualising national identity. Others, Othering and Irishness". Ingår i Petersson, B. & Clark E. (red.) *Identity Dynamics and the Construction of Boundaries*. Riga: Nordic Academic Press.
- Neumann, I. (1999) *Uses of the Other: "The east" in European Identity formation*. Manchester University Press.
- Pietikäinen, S. (2000) *Discourses on Differentiation*. University of Jyväskylä: Department of Communication.
- Petersson, B. & Hellström, A. (2004) *Stereotyper i Vardagen – Bilder av "de främmande"*. Krisberedskapsmyndighetens temaserie 2004:2. Tillgänglig i elektronisk form via: www.krisberedskapsmyndigheten.se. Utskriftsdatum: 1.10.2004.
- Raittila, P. (2002) "Etniset aiheet, vähemmistöt ja niiden suhteet suomalaisessa journalismissa vuonna 2004". Ingår i Raittila, P. (red.) *Etnisyys ja rasismi journalismissa*. Tampere University Press: Suomen Journalistiliitto, Mediakriittinen julkaisusarja 6.
- Raittila, P. (2004) *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina*. Tampere University Press: Mediatutkimuksia 2004.
- Suurpää, L. (2002) *Erilaisuuden hierarkiat*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 28.
- van Dijk, T.A. (1988a) *News as Discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- van Dijk, T.A. (1988b) *News Analysis*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- van Dijk, T.A. (1991) *Racism and the Press, Critical Studies in Racism and Migration*. London: Routledge.
- van Dijk, T.A. (2000) "New(s) racism: A Discourse Analytical Approach". I Cottle, S. (red.) *Ethnic Minorities and the Media*. Buckingham: Open University Press.
- Valtonen, S. (2000) "Mikä Suomalaisissa on vikana? Tapaustutkimus työttömyysaiheisten kirjoitusten kansallisesta ulottuvuudesta". I Kivikuru, U. & Kunelius, R. (red.) *Viestinnän jäljillä*. Juva: WSOY.
- Vasabladets* hemsidor. www.vbl.fi.statistik/annons/mediakort_2004.pdf. Utskrift från den 22.5.2004.
- Vehmas, S. (2005) "Etnisyys ja rasismi sanomalehdissä vuonna 2004". I Raittila, P. & Vehmas S. (red.) *Etnisyys sanomalehdissä 2004*. I manuskript, publiceras i juni 2005.